

Radu MOȚOC

A bordarea acestui subiect în anul 1928 de către preotul dr. Vasile Pocitan (1870-1955), care era un distins profesor la Seminarul Pedagogic Universitar, la Liceul „Mihai Viteazul” și „Sf. Sava” din București, a trezit interesul pentru a relata istoria acestui frumos așezământ ortodox românesc, ctitorie domnească.

Motivul care l-a îndemnat pe autorul lucrării mai sus pomenite era un semnal de alarmă privind starea de degradare în care se găsea această biserică românească din Baden-Baden, închisă în 16 noiembrie 1927, când o vizitate preotul V. Pocitan¹, motiv pentru care a semnalat: „Organele în drept trebuie să ia măsurile de rigoare, pentru redeschiderea capelei românești din Baden-Baden, cât mai curând. Pe zi ce trece, ea se ruinează. Să se ia măsuri de salvarea ei, de urgență, pentru că, cu trecerea vremii, să nu fie prea târziu”².

Încă din introducerea lucrării autorul semnaleză motivul pentru care a scris acest articol: „Vești îngrijorătoare ne vin din Baden-Baden. Se pierde Capela Sturdza. Se pierde acel suvenir scump de pietate, acel locaș de veșnică odihnă a uneia dintre familiile domnitoare din cele mai de seamă din

CAPELA ROMÂNEASCĂ DIN BADEN - BADEN

AȘEZĂMINTE MONAHALE ȘI LĂCAȘE DE CULT

Moldova. Am pierdut capela din Lipsca³, o pierdem acum și pe aceasta. Dar nu se poate! Ar fi o pagubă prea mare. Ar fi un adevărat sacrilegiu. Capela⁴ este un monument de mare valoare pentru noi, românii, din toate punctele de vedere; dar în special, sub raport artistic, este o probă de artă românească. În nădejdea că glasul meu va fi auzit, scriu aceste rânduri, ca să audă autoritățile în drept. Să audă Onor Comisiunea Monumentelor Istorice. Să audă urmașii familiei fostului domnitor Mihail Sturdza. Să audă *Prințul Sturdza de la Pieppe* și îndeosebi prințesa *Olga Sturdza*, acea minte aleasă și inimă simțitoare, vestită în toată țara, prin spiritul ei de inițiativă și prin virtuțile creștinești de care este împodobită. Scriu, în sfârșit, ca să audă întreg consiliul eparhial al mitropoliei Moldovei și Sucevei, în frunte cu I.P.S.S. Mitropolitul *Pimen*, astăzi *locotenent patriarhal* de care ține canonic această sfântă biserică⁵.

Ca să ajungi la capela Sturdza din Baden-Baden, trebuie să urci niște trepte și pătrunzi, pe o alee frumoasă cu flori, într-un parc, inspirat plantat, cu arbuști, brazi și ronduri de flori. De la această înălțime, poți admira panorama orașului Baden-Baden.

În mijlocul parcului se află capela zidită în stilul clasic al bisericilor românești. În apropiere, spre pădure, este presbiteriul cu etaj și casa portarului.

Domnia lui Mihail Sturdza nu a fost una fără probleme, într-o perioadă zbuciumată când presiunea rușilor se manifesta violent. V.A. Urechia avea să scrie în impresionanta sa lucrare despre „Istoria Școalelor” (1894): „M. Sturdza domnind împreună cu rușii și holera, a prelungit în urma mișcării din 1848 o efemeră și tristă domnie, până la 13 mai 1849, când a plecat din Iași spre Focșani, sub cuvânt de revenire în țară”⁶.

Mihail Sturdza fiind silit să se retragă din domnie, a plecat la Viena și apoi la Paris, cumpărând un palat frumos în rue Varenne nr. 73, unde a locuit până în 26 august 1884, când a decedat. Vara obișnuia să meargă la Baden-Baden, o localitate climaterică și balneară din Germania. Aici cumpăraseră o vilă numită „Ștefania”, unde fiul său Mihail

se simțea foarte bine, sugerând tatălui că ar fi bine să clădească un palat în această localitate balneară.

Mihail Sturdza a fost căsătorit de două ori. Din prima căsătorie cu Elena Rosetti, fiica logofătului Mihai Rosetti, a avut doi fii: Dumitru și Grigore Sturdza.

A doua căsătorie a fost făcută cu prințesa Smaranda Vogoride, fiica prințului de Samos. Din această căsătorie a avut o fiică, Maria, căsătorită cu prințul rus Constantin Gorceacov, fost cancelar al Rusiei, și un fiu, Mihail.

Acest fiu urma cursurile la Liceul „Napoleon Bonaparte” din Paris. Dar, pe 30 iunie 1863, în vârstă de numai 17 ani, a decedat ca urmare a unui accident (se pare că a fost vorba de un duel), moment în care tatăl zdrobit de durere decide să construiască o biserică cu hramul „Sf. Mihail și Gavrilă”, unde sub altar să fie depuse rămășițele pământești ale fiului, urmând să fie depuse și ale familiei sale.

Biserica a fost construită după planurile arhitecților Leo von Klenze și G. Dollmann în perioada anilor 1863-1866, când s-a sfințit cu mare ceremonie religioasă de către arhimandritul grec Chairiotis. Costul acestui superb edificiu religios a fost de 2 milioane de mărci⁷.

Amplasată vizibil din toate părțile orașului Baden-Baden, strălucește ca o podoabă artistică. Construcția ei este din zid alb, cu brâie de cărămidă roșie până sus sub acoperiș. Soclul este din piatră, care provine dintr-o mină din apropiere. Tinda este deschisă în stilul brâncovenesc și susținută de patru coloane din marmură, frumos cizelate cu ornamente suflute cu aur.

Pentru a ajunge în tindă, trebuie să urci 12 trepte din marmură. Biserica are o singură turlă rotundă, care este așezată deasupra altarului, poleită cu aur în exterior. Ctitorul nu a dorit o clopotniță, tocmai pentru a păstra o liniște profundă pentru cei care sunt înmormântați în cripta de sub altar.

Se pătrunde în biserică printr-o ușă frumos ferecată în fier, unde te surprinde bogăția artistică, începând cu catapeteasma, sculptată

în lemn de stejar, după toate datinile vechilor noastre biserici. Icoanele sunt frumos ferecate în argint, cu inscripții grecești.

Un policandru mare din bronz cu multe lumânări atârână de bolta mare cu lanțuri puternice și verigi din fier. Podeaua este din marmură policromă, reprezentând figuri simetrice. Este expusă o Evanghelie veche, ferecată și aceasta în argint și ornată cu pietre prețioase. Un adevărat tezaur de obiecte, din care se remarcă vase și odoare de mare preț, cărți bisericești în limba greacă, toate dăruite de ctitor și familia sa.

Deasupra ușii mari de la intrare, în interiorul bisericii, sunt trei inscripții în latinește și grecește, care pomenesc de arhitecții Leo von Klenze (1784-1864) și Georgius Dollmann (1830-1895). La dreapta ușii, acolo unde este locul ctitorului, se află portretul în ulei pe plăci de cupru, în mărime naturală al lui Mihail Sturdza, realizat de pictorul Alexis Joseph Perignon (1808-1882) în anul 1866⁸.

Descrierea acestui tablou este prezentată de istoricul Sorin Iftimi cu multă precizie: „Mihail Sturdza este reprezentat frontal, simetric, conferind personajului o prestanță deosebită. Figura este fermă, privirea impenetrabilă, degajând autoritate și voință, mai mult decât seninătate.

Este un portret puternic, expresiv, bun de turnat în bronz pentru posteritate. Se simte privirea domnitorului îndreptată undeva peste veacuri, un fel de portret-testament lăsat pentru istorie. În acest loc, lucrarea are funcția de portret ctitoricesc, domnitorul având alături și planurile capelei construite de el.

Mihail Sturdza este înfățișat în uniformă militară de cavalerie, de general al armatei moldo-vești, devenită ținută oficială pentru domnitorii români, potrivit Regulamentului Organic (1830).

El poartă un spențer bleumarin încheiat la un singur rând de nasturi, din metal alb, și terminat la spate în coadă de rândunică; gulerul, poalele și manșetele erau paspoalate cu roșu.

Pantalonii uniformei de cavalerie aveau un dublu lampas roșu.

Pe umeri domnitorul poartă o amplă mantie albă bordată cu blănițe de samur. Pe pieptul uniformei sunt etalate toate decorațiile primite de la Imperiul Otoman și Imperiul Rus. Pot fi recunoscute două portrete-medalion ale sultanilor Mahmud II (1808-1839) și Abdul Medjid (1839-1861), în timpul cărora Mihail Sturdza s-a aflat pe tronul Moldovei.

Mai pot fi identificate și câteva ordine rusești: „Sf. Ana”, „Sf. Stanislas” și eșarfa Ordinului „Sf. Ana”.

Alături de domnitor, în partea stângă, se

carte. Sub tablou stă scris: „S.A. la Princesse Smaragda Vogorides, épouse du Prince Michel Stourdza, fondatrice de cette église, en commémoration d'une perte irréparable”.

Tot pe un perete lateral se află și portretul prințesei Maria Gorceacoff (fiica lui Mihail Sturdza), cu indicarea numelui său¹⁰.

În biserică pe partea stângă este amplasat un grup statuar funerar de tip neoclasic din marmură albă, care reprezintă o Pieta încoronată, stând în picioare cu o cruce mare apostolică în mâini. De o parte și alta a acestei Pieta sunt statuile celor două personaje prințiere așezate, drapate în veșminte romane.

află o masă acoperită de o țesătură bleumarin pe care este reprezentat herbul familiei Sturdza: un scut francez modern, despicat în două câmpuri de azur; primul este încărcat cu capul de bour al Moldovei, iar al doilea, de leul sturdzesc, ambele de aur.

Scutul este timbrat de o coroană de tip princiar, model clasic. Sub scut, pe o eșarfă albă, este inscripționată deviza familiei: *Utroque Clarescere Pulchrum*.

Pe masă se află planșa cu planurile capelei¹⁹.

La stânga ușii se află portretul prințesei în picioare, cu mâinile strânse la piept, și cu fața înaintea unui tetrapod, pe care este o

Principele Mihail Sturdza este înfățișat așezat pe un scaun curial (de înalt magistrat roman), în ipostaza de legiferator¹¹.

Monumentul are inscripționat pe partea dreaptă numele sculptorului: Gabriel-Jules Thomas (1824-1905), Paris, 1868.

În dreapta se află un grup statuar de tip neoclasic, așezat pe un sarcofag, care îl reprezintă pe tânărul Mihail, decedat la Paris în data de 30 iunie 1863, așezat, încununat cu lauri, însoțit de Îngerul Morții în picioare, care cu o mână atinge pe prinț pe umărul drept, iar cu cealaltă arată spre monumentul părinților săi. Pe latura monumentului se află stema Moldovei

cu coroană deasupra. Pe placa din dreapta, spre altar, stă scris numele sculptorului italian: Rinaldo Rinaldi (1793-1873), Roma, 1866².

Lângă monumentul prințului Mihail, spre altar pe peretele bisericii, se află o placă aurită pe care este inscripționat un text scris de directorul Liceului „Bonaparte” din Paris unde a învățat tânărul prinț. Pe toate cele douăsprezece icoane de pe catapeteasmă sunt inscripții grecești.

Pe ușa din afara bisericii dinspre munte, se poate intra în cavoul cu sicriile ctitorilor, amplasate chiar sub altar. În interior, deasupra ușii din cavou, se află stema Moldovei cu un cap de bour și alături un leu în două picioare, cu un buzdugan pe care-l ține cu etichete de dinainte. În cavou, pe patru pedestale, se află patru coșciuge închise în care își dorm somnul de veci domnitorul Mihail Sturdza (+1884), Smaragda, născută Vogorides (+1885), prințesa Maria, fiica domnitorului, măritată Gorceacoff (1848-1905) și prințul Mihail (+1863)³.

Regulamentul de funcționare al capelei, conceput de ctitor imediat după finalizarea construcției în data de 29 august 1867, a constituit uricul de fundație al așezământului⁴.

Slujbele bisericești au fost făcute în limba greacă de către clerici greci, până la încetarea din viață a ctitorului, se presupune și sub influența principesei Smaragda, care era de origine greacă. Cărțile religioase în limba greacă se păstrau încă în anul 1927. Din această cauză, biserica era denumită și Capela grecească, cu toate că pe perete era inscripționat cu litere aurite Chappelle Michel Stourdza.

Este cunoscută afecțiunea domnitorului Mihail Sturdza pentru Rusia, motiv pentru care a decis prin instrucțiuni scrise, adresate preoților, care slujeau la biserică, să fie pomeniți la sfintele slujbe: împăratul și împărăteasa Rusiei și marele duce moștenitor al tronului imperiului rusec. Preoții ruși care vor fi la Baden-Baden au voie să facă slujba în rusește. Datorită acestei prevederi, multe familii nobile rusești care au frecventat această biserică i-au făcut daruri de mare preț.

Cel dintâi preot care a slujit la această biserică a fost Georgeos Rumeliotis, până în anul 1875. A urmat arhimandritul Grigorios Kalfoglus, care a funcționat până în 1883⁵.

Începând cu anul 1882, Mihail Sturdza supune biserica ctitorită de dânsul jurisdicției canonice a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, care își impune preoți români. Primul preot român a fost arhimandritul Nectarie Lușcanu, care a slujit până la anul 1892. Au urmat Teofilact Dinu (1892-1903), Ieremia Iliescu (1904), Iulius Scriban (1909), Cicerone Iordăchescu (1913) și Gheorghe Brănișteanu, care a slujit la această biserică până la anul 1916, când a început Războiul cel Mare⁶.

Până la anul 1882, biserica a fost condusă de ctitor, care nominaliza singur slujitorii bisericii. Conștient de vârsta înaintată, a intuit că

trebuie să numească altă instituție care să deservească biserica, motiv pentru care s-a adresat Mitropoliei Moldovei, respectiv Mitropolitului Iosif Naniescu, printr-o scrisoare din 20 august 1882, cerându-i să preia conducerea canonică a bisericii. Din scrisoare rezultă faptul că „A constituit, prin act notarial, autorizat și aprobat de Împăratul Germaniei, o rentă anuală și perpetuă, pentru a întâmpina toate cheltuielile cultului în această capelă și a întreține un preot, un diacon și un anagnost de religie ortodoxă a României. Prin acest act, s-a instituit o comisiune, dintre membrii municipalității din Baden-Baden, care, în viitor, va avea grijă de a administra renta constituită de mine și de a priveghea executarea nestrămutată a dispozițiilor cuprinse în act.

Pe lângă acestea, pentru a înlesni acestei comisiuni numirea și alegerea persoanelor bisericești și pentru a dovedi devotamentul meu de fiu al bisericii Moldovei, *Patria mea*, am hotărât ca această capelă să fie pusă, în perpetuitate, sub jurisdicțiunea Înalt Prea Sfinției Sale, Arhiepiscopului și Mitropolit al Moldovei, cu reședința în Iași, care va avea dreptul, după săvârșirea mea din viață și a soției mele, Principesa Smaragda Sturdza, de a recomanda și a numi, în urma cererii comisiunii administrative din Baden-Baden, persoanele bisericești ale căror posturi ar deveni vacante”.

Răspunsul la această scrisoare survine pe 6 octombrie 1882, în care mitropolitul laudă această inițiativă, dar ridică anumite întrebări precum: „Vă atrag atenția asupra unui presupus incident, care s-ar putea întâmpla, între comisiunea municipalității din Baden-Baden, între clerul de la capelă și mitropolitul Moldovei: dacă comisia ar voi poate pe nedrept să elimine un cler, sau să mențină pe un altul, despre care mitropolitul s-a încredințat că s-a abătut de la datoriile lui, cine ar fi chemat a se pronunța în acest caz?”⁷.

Capela, în final, a fost pusă sub conducerea unui comitet, compus din prefectul orașului Baden-Baden, primarul, preotul capelei și doi membri din Consiliul comunal. Fondul capelei a fost de 385.000 mărci, din al cărui venit urmau să se plătească preotului 280 de franci lunar și diaconului și cantorului câte 200 de lei lunar.

Documentul redactat de greșierul Tribunalului din Marele Ducat Baden, în prezența domnului August de Göler, șambelan al ducatului și director al municipalității orașului Baden, dar și a primarului Sörger, ca martori, a făcut următoarele precizări: Au fost nominalizate bunurile imobile (capela, casa parohială și parcul); Bunurile mobile: colecția de obiecte necesare serviciului religios, precum icoane, statui, sfeșnice, cărți de rugăciune, odăjdii etc.; Capitalul de 169.000 florini (362,142 fr.), care va produce un procent necesar pentru serviciul divin și a personalului. Capitalul de fundație trebuie plasat în obligațiuni

de 5% ale Ducatului Baden și păstrat într-o casetă specială supusă controlului comisiei; Administrația este supusă supravegherii autorităților publice ale Statului. Consiliul plătește întregul personal, cu lefurile fixate de ilustrul fondator, împreună cu impozitele. Sunt precizate și lefurile celor care deserveșc capela: preotul 3.360 fr., diaconul 1.800 fr., cântărețul 1.200 fr., dirijorul și coriștii 2.880 fr., portarul 1.044 fr., grădinarul 1.200 fr. Sunt prevăzuți bani și pentru: prescuri, tămâie, lumânări, untdelemn pentru candelă, cărbuni și mangal pentru încălzit (914 fr.). Pentru întreținerea și curățenia capelei sunt prevăzuți bani pentru: mături, perii, bureți, cârpe (12.448 fr. anual). Pentru întreținerea clădirii capelei și a casei parohiale, aleilor, grădina și a conductelor de apă (7.158 fr.). Cheltuielile prevăzute pentru administrația fundației au fost estimate la suma de 857 fr. Pentru asigurarea contra unor incendii s-au prevăzut 857 fr. Sunt admise numai ceremoniile de botez și de căsătorie în capelă. Sunt interzise înmormântările pe locul și împrejurimile care aparțin capelei.

Este de remarcat voința ctitorului de a supune jurisdicției canonice a mitropoliei Moldovei și Sucevei, cu îndatorirea mitropoliților să rânduiască preoți, diaconi și cântăreți. Ctitorul a prevăzut și cele mai mici lucruri necesare întreținerii capelei. Trebuie să precizăm și faptul că o sumedenie de clerici români, care au slujit la această biserică, au putut face studii superioare la universitățile din apropiere, ajungând unii din ei profesori și doctori universitari¹⁸.

Informații deosebit de interesante despre această capelă au fost identificate în mai multe arhive, precum Arhivele Naționale ale României, fondul „Visarion Puiu”, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Arhiva Administrației Patriar-

hale și Politisches Archiv des Auswärtigen Amts de la Berlin. Aceste documente au fost publicate de către Dorin-Demostene Iancu în volumul „Capela Ortodoxă Română M. Sturdza de la Baden-Baden în lumina unor noi documente”.

Publicarea acestor documente în ordine cronologică ne permite a evalua modul cum a fost administrată capela într-o perioadă dificilă, cu două războaie mondiale (1901-1944). Primele trei documente se referă la solicitarea unui absolvent al Facultății de Teologie din București, Iulius Scriban, de a „intra în cler oriunde mi se va indica locul hirotoniei mele, în Eparhia Sfintei Mitropolii a Moldovei”¹⁹.

După trei ani, Iulius Scriban se adresează din nou cu o scrisoare Mitropoliei Moldovei, prin care mărturisește că este licențiat și solicită să intre în monahism la Sfânta Mănăstire Neamț. Cererea justificată va fi aprobată după ce Scriban va fi supus ispitelor canonice, pentru a se încredința că este vrednic a intra în tagma monahală²⁰. Aceste informații legate de Iulius Scriban sunt importante, pentru că el făcea parte dintr-o familie de preoți de elită, și astfel ajunge, după puțin timp, preot la capela din Baden-Baden²¹.

Prin demisia din 31 iulie 1904, din motive de sănătate, a preotului care slujea la capelă, Consiliul de administrație al Fundației „Prințul Mihail Sturdza” solicită Mitropoliei Moldovei un alt preot, care să primească un salariu de 2.400 de mărci și 200 de mărci pentru cheltuieli de călătorie. Se face și următoarea precizare: „Să ne trimiteți un cler destoinic, evlavios și iubitor de pace. Menționăm că din cauza spațiului limitat al casei parohiale, trebuie să primim un preot necăsătorit”²².

În septembrie 1904, Mitropolia Moldovei l-a desemnat pe Iuliu Scriban, care îndeplinea toate condițiile cerute, să fie numit preot la biserica Principelui Mihail Sturdza²³. Abia ajuns la Baden-Baden, acesta transmite o

carte poștală lui Visarion Puiu (1879-1964)²⁴, viitorul mitropolit al Bucovinei (1935-1940), pe care Nicolae Iorga, mai târziu, îl aprecia ca pe unul din cei mai culti clerici ortodocși români din perioada respectivă. Cartea poștală redă atmosfera pe care a găsit-o Iulius Scriban la Baden-Baden: „Iată-mă ajuns ca la mine acasă, după 3 zile și 2 nopți de drum. Eu sunt cu casa pe o culme de deal la marginea orașului. Am trei odăi foarte bune și mobilate, dar tot le-ar mai trebui câte ceva. De jur împrejur avem alei imense, în spatele casei este pădurea, un aer de pace domnește pretutindeni, în sfârșit mediul cel mai potrivit ca să te apuci de lucru, cum îmi place mie. Măine, luni, mă duc la Strasbourg să văd ce fac cu universitatea”²⁵.

Un moment delicat s-a întâmplat atunci când bisericile din străinătate au trecut sub jurisdicția canonică a Mitropoliei Ungro-Vlahiei (a Mitropolitului Primat), printr-o lege a clerului mirean, sancționată prin Înaltul Decret Regal cu nr. 869 din 25 februarie 1906. Din fericire, preotul Iulius Scriban a fost reconfirmat ca superior al Bisericii Române din Baden-Baden²⁶.

După o anumită perioadă, preotul Iulius Scriban solicită demisia, care este acceptată începând cu data de 1 mai 1910. Ca un adevărat creștin care a beneficiat de privilegiile de la Capelă, el avea să recomande Mitropolitului Moldovei câteva personalități care ar merita să-l înlocuiască la Baden-Baden. Primul era ieromonahul Valeriu Moglan, de la Mănăstirea Neamț și ierodiaconul Galaction Cordun, care studia în perioada respectivă la Seminarul din Odessa. Evident că avea în vedere și capacitatea acestora de a se folosi de timpul liber pentru a urma cursurile uneia din universitățile apropiate de Baden-Baden²⁷.

Dar Iulius Scriban avea la suflet o anumită preferință pentru a fi înlocuit, pe care o mărturisește printr-o scrisoare datată 17 martie 1909, adresată din Baden-Baden lui Visarion

Puiu. Scrisoarea prezintă cu lux de amănunte avantajele de care putea beneficia un preot care ar sluji la Capelă, scrisă cu multă sinceritate în dorința evidentă de a-l convinge pe Visarion Puiu să părăsească conducerea seminarului teologic din Galați, recomandând pe Cicerone Lordăchescu să-l conducă în locul lui.

Scrisoarea este o frumoasă pledoarie din mai multe puncte de vedere, care reflectă cu lux de amănunte care sunt condițiile de viață din Baden-Baden și redă anumite recomandări interesante: „Cum ți-

Detaliu din incinta capelei

am spus, leafa îți este de 224 de mărci lunar. Poți să trimiți în țară 82 de mărci, care fac 100 fr. Alte venituri nu sunt. Trebuie să-ți spun că Principesa Gagarin (n.a.: Maria Sturdza, care a fost căsătorită cu prințul rus Evgheni Gagarin (1811-1886), dă preotului totdeauna 200 de mărci la Paști, iar de se va întâmpla s-o mărturisești și împărtășești,

vei avea 100 de mărci... Eu întrețin pe o soră de-a mea într-un pension din București... Personal, duc o viață foarte cumpătată. În lunile de vacanță (când nu se deplasa la cursurile universitare din Strasbourg), cheltuiam cu masa 30-40 de mărci pe lună și puteam pune de o parte în fiecare lună câte 200 de franci. Așa se poate explica cum anul trecut am putut trimite în țară 1.000 de franci. Vezi ce bine o poți scoate la liman, căci pentru un călugăr e mai frumos să n-ai avere.

Cu toate acestea, cele necesare mi le-am cumpărat. Biblioteca mi-a crescut considerabil și puține fețe bisericești vor avea-o mai mare ca mine. Tu poate vei cheltui ceva mai mult cu ale mesei, fiind mai plâpând, dar oricum o vei scoate la capăt. Eu ți-o spun drept că au fost zile când m-am mulțumit cu o bucată de pâine și lapte acru, și fără să sufăr.

Deci, pe fratele tău îl poți ajuta foarte ușor, cred eu, ba de la o vreme l-ai putea aduce la tine să urmeze și la o universitate străină.

Să știi că administrația de aici plătește cheltuiala drumului la venire și la plecare cu câte 200 de mărci.

Era să uit a-ți spune că un mic venit mai este cu 4 fete de români, cărora le predam eu religia într-un institut din Karlsruhe, situat la 37 km de Baden-Baden. Dar afară de astea, Puiu, aici sunt avantajii morale mari. Te afli în relațiune cu o lume cu care, ca preot, n-ai a face la noi. Și relațiunile astea folosesc și-ți servesc ca o foarte prețioasă experiență pastorală. Pe tine nespun de mult te va favoriza *ruseasca*. Eu am fost chemat la audiență și la Marea Ducesă de Baden, care, când a aflat că eu plec, atunci a dorit să mă cunoască.

Ea este protectoarea institutului unde se află românele. Trei dintre ele sunt de familii bune din București și-i sunt recomandate în special de Regina Elisabeta a noastră. Principesa Gagarin ar dori mult să fii tu aici și a spus că i-ai fi un amic. Trebuie să-ți spun că multă nevoie de franceză ai aici, deci să te silești să-i dai multă atenție și s-o poți vorbi.

Totul pledează să vii aici. Liniștea și independența n-o ai în țară. Direcțiunea de seminar e bătaie de cap și nu te poți ocupa pentru tine personal. Aici e locul de a zice: viața pustnicilor fericită este. Deci, eu te rog să vii aici, căci ocaziunile acestea nu se întâlnesc deseori... Vei aduna un capital sufletesc, care te va bucura toată viața²⁸.

Soarta a decis ca cel care îl va succeda la Capela Sturdza pe Iulius Scriban să fie tocmai unul din preoții recomandați chiar de el să conducă Seminarul din Galați: Cicerone Lordăchescu.

În criză de timp, pe 10 aprilie 1909, Mitropolia Moldovei fiind solicitată de Administrația Fundației „Principele Mihail Sturdza”, nominalizează provizoriu, pentru a sluji la capelă, pe arhimandritul Ieremia Iliescu, care mai fusese la Baden-Baden²⁹.

Candidatura preotului Cicerone Lordăchescu la postul vacant de

preot al capelei este exprimată printr-o scrisoare adresată Mitropolitului Moldovei în data de 28 septembrie 1909: „Fiind informat că postul de preot de la Capela Prințului Mihail Sturdza din Baden-Baden este vacant și dorind a-mi continua studiile la una din universitățile cele mai apropiate de Baden-Baden, cu cel mai profund respect vin a Vă ruga să binevoiiți a mă avea în vedere printre candidații la acest loc”³⁰.

Preotul Cicerone lordăchescu, licențiat în teologie și unul dintre cei mai buni preoți tineri din eparhie, este nominalizat pe 1 octombrie 1909, printr-un decret al Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Interesant este faptul că în decret sunt două precizări, care condiționează această nominalizare, pe lângă îndatorirea să săvârșească cu evlavie dumnezeieștile servicii, conformându-se regulilor bisericești și dispozițiilor actului citoricesc: „Se mai pune îndatorire preotului Cicerone lordăchescu ca în timpul cât va fi ținut în serviciul acelei capele să asculte regulat cursurile universitare din Strasbourg, secția filosofică-teologică, de la care va trimite regulat, pentru fiecare trimestru, inscripții. Preotul Cicerone lordăchescu va fi obligat ca după întoarcerea în țară să servească interesele Bisericii și școlii Mitropoliei Moldovei și Sucevei timp de cel puțin cinci ani, în care timp nu i se va elibera carte canonică de trecere în altă eparhie”³¹.

Un eveniment important este semnalat de către Consiliul de administrație al Fundației „Prințul Mihail Sturdza” din 18 octombrie 1909, prin care comunică faptul că: „Interiorul Capelei Sturdza este în renovare în momentul de față și trebuie ca serviciul divin să fie suspendat în perioada desfășurării lucrărilor. Întrucât lucrările nu se vor încheia până pe 10 decembrie anul acesta, Vă rugăm respectuos,

Înalt Preasfinția Voastră, să nu desemnați aici un preot înainte de această dată”³².

Dar cum nominalizarea preotului Cicerone lordăchescu s-a efectuat pe 1 octombrie, acesta s-a deplasat la Baden-Baden pentru a prelua inventarul bisericesc de la preotul Ieremia Ionescu.

Scrisoarea expedită din Strasbourg la 8 octombrie de către preotul Cicerone lordăchescu descrie situația reală pe care a întâmpinat-o la sosire la Baden-Baden: „Am luat în primire tot ce are capela de la preotul Ieremia Ilescu, care va pleca mâine în țară. Serviciul la biserică îl voi începe peste trei sau patru săptămâni, căci acum capela este în reparație... Mâine mă voi duce să mă înscriu la universitate”³³.

Postul de diacon la capelă fiind vacant, este nominalizat pe 1 decembrie 1909 licențiatul în teologie Constantin Proviaan: „Care prin decret se va obliga ca în timpul cât va fi în serviciul acelei capele va urma cursurile uneia din apropiatele universități, secția teologică. După venirea în țară, va servi cinci ani interesele Bisericii și școlii Mitropoliei Moldovei”³⁴.

Starea fizică a capelei și necesitățile urgente pentru serviciul religios sunt descrise și solicitate de preotul Cicerone lordăchescu Mitropoliei Moldovei printr-o altă scrisoare, din 15 decembrie 1909: „Duminică, 13 decembrie am făcut primul serviciu religios în Capela Sturdza. Cu o săptămână mai înainte se terminaseră reparațiile. S-a reparat pe dinăuntru negreala de pe pereți și s-a zugrăvit pe unde era nevoie. Acum capela este într-o stare foarte bună, curată, bine îngrijită și frumoasă. La primul meu serviciu au luat parte câțiva din nobilii ruși împreună cu prințesa care a făcut daruri capelei pe timpul părintelui Scriban, veșminte și alte obiecte sfinte, în valoare de peste 3.000 de mărci”³⁵.

În continuarea scrisorii sunt solicitate: „Un rând de cărți liturgice cu litere latine, nelegate – comisiunea de aici le va lega pe speșele fundațiunii. Există numai un rând de cărți de ritual în românește aici, pe când în grecește sunt două rânduri; nu s-ar uza așa tare, și mai ales acum când tot personalul de serviciu al capelei este românesc”³⁶.

Această solicitare de cărți bisericești în limba română a fost respinsă de Ministerul Cultelor pe 27 ianuarie 1910, cu următoarea motivație: „Capela română din Baden-Baden fiind o biserică particulară și întreținută de o familie dintre cele mai bogate din țară, nu putem da cărțile de ritual cerute”. La această decizie, Mitropolitul Moldovei îi solicită superiorului capelei: „Veți interveni pe lângă onor Consiliul de administrație al acelei capele, ca să plătească din fondul de întreținere cărțile necesare acelei capele”³⁷.

Preotul Cicerone lordăchescu fiind invitat pe 26 martie 1910 la ședința Consiliului de Administrație pentru fixarea bugetului acestei capele pentru anul curent, a propus: „Să se cumpere pentru capelă o parte din cărțile de ritual, cu litere latine, rămânând ca anul viitor să se completeze prin cumpărarea de mineie... Propunerea a fost acceptată și m-a însărcinat să mă interesez de costul lor”³⁸.

Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la trecerea capelei sub supravegherea unei comisii formate din prefectul și primarul orașului Baden-Baden, preotul Cicerone lordăchescu, superiorul Capelei, se adresează Mitropolitului Moldovei pentru a-i aduce la cunoștință faptul că pe 6 iunie 1910 prefectul orașului a dispus: „... să se facă comemorarea acestei date printr-o mică serbare începând cu *Te deum* în capelă. Prefectul Lang m-a rugat să aduc la cunoștință Î.P.S.V. aceasta și pentru că aici este obiceiul

AȘEZĂMINTE MONAHALE ȘI LĂCAȘE DE CULT

de a se da câte un act scris în semn de distincție și spre încurajare pentru serviciul persoanelor care au ajuns să serbeze jubileul activității lor într-o funcție, să Vă rog să binevoiți a dispune să se dea câte o distincție românească lui Karl Schreiber, secretar al comisiunii din 1885 și lui Ion Teodorescu, cântăreț, care servește Capela din 1872³⁹.

Decizia Mitropolitului Moldovei nu a întârziat și, pe 22 mai, emite o decizie din care rezultă următoarele: „Pentru membrii comisiunii se va da o telegramă, exprimându-se mulțumiri din partea mea pentru servicii; ei fiind noi în această sarcină. Pentru celălalt personal inferior administrativ, care are 25 de ani de serviciu, voi interveni să li se acorde câte o medalie din partea M.S. Regale (Carol I). În urma înțelegerii cu Spiru Haret, am alcătuit o notă spre a fi prezentată M.S. Regele. În notă am trecut pe preotul și diaconul capelei, spre a fi și ei medaliați. Sunt de părere să se acorde domnilor Schreiber și Teodorescu Medalia „Răsplata Muncii”, clasa a II-a, iar portarului Wilhelm Schaub Medalia „Serviciul Credincios”. Cât pentru membrii comisiunii, fiind în mare parte noi, nu sunt de părere să li se acorde vreo distincțiune⁴⁰.”

Serbarea celor 25 de ani ai Comisiei administrative a Capelei „Mihail Sturdza” a fost relatată cu lux de amănunte Mitropoliei Moldovei de către cel care a oficiat această aniversare, preotul Cicerone Lordăchescu, superiorul Capelei, printr-o scrisoare din 30 mai 1910, adresată Mitropoliei Moldovei: „Jubileul de 25 de ani s-a serbat în Capelă printr-un Te deum oficiat de subsemnatul, în prezența domnului Lang, președinte al comisiunii și prefect al orașului Baden-Baden; a domnului Fieser, primarul acestui oraș și a celorlalți membri și a unui numeros public.

După terminarea oficiului divin, subsemnatul a ținut o cuvântare în limba germană, în care s-au pomenit fondatorii acestei capele și scopul pentru care s-a clădit, s-a arătat că de la sfințirea capelei, în 1866, până la moartea celui din urmă membru al familiei Prințului Mihail Sturdza, capela a fost administrată de familia fondatoare, de la această dată înainte, administrația a fost încredințată unei comisii compuse din prefectul și primarul orașului Baden-Baden; din alți doi membri și din superiorul capelei. S-a vorbit de importanța acestei capele românești, în care se aduc rugăciuni lui Dumnezeu în limba română... În cele de urmă, am adus mulțumi membrilor comisiunii administrative, urându-le la mulți ani, ca să poată administra cu aceeași dragoste fundația și în viitor⁴¹.”

Anumite omisiuni din pleiada celor care merită a fi decorați este firească, iată că sensibilul preot Cicerone Lordăchescu se adresează Mitropoliei Moldovei cu o scrisoare din 26 octombrie 1910, prin care

semnala faptul că a fost omis un merituos slujitor al capelei: „Un bătrân îngrijitor și portar al capelei, de o corectitudine exemplară și care își îndeplinea datoria cu cea mai desăvârșită regularitate, dând de cele mai multe ori și informații frumoase despre țara noastră vizitatorilor străini ai capelei, care sunt cu miile în fiecare an, domnul Wilhelm Schaub, cetățean german, născut la 5 aprilie 1840, a fost în campania de la 1870, iar de la 15 octombrie 1891, în serviciul capelei române de aici. Cu cel mai adânc respect, Vă rog Î.P.S. să binevoiți și de această dată a acorda o medalie serviciului corect și conștiincios al d-lui Wilhelm Schaub⁴².”

Confirmarea de primire a decorațiilor a fost exprimată printr-o scrisoare oficială adresată Mitropolitului Moldovei de către Consilierul superior de stat Lang, pe 1 ianuarie 1912. Interesant este și faptul că acest consilier care administra Fundația „Prințul Mihail Sturdza” a evaluat corect contribuția substanțială de lungă durată a secretarului din cadrul administrației, motiv pentru care solicită o medalie și pentru el: „Am onoarea să confirm primirea decorațiilor, alături de exprimarea respectuoasă a celor mai cordiale mulțumiri: Ordinul „Coroana României” în grad de comandor pentru subsemnatul, președinte al consiliului de administrație; Același ordin pentru primarul Fieser; Ordinul „Coroana României” în grad de ofițer pentru consilierul local Jung; Ordinul „Coroana României” în grad de ofițer pentru bătrânul consilier local Meyer; Ordinul „Coroana României” în grad de cavaler pentru contabilul fundației și funcționarului local Schreiber.

Secretarului administrației, Groß Karl Friedrich, cel care se îngrijește de problemele secretariatului din 1898, nu i s-a acordat până acum nici o decorație. Consiliul de administrație v-ar fi foarte recunoscător dacă i s-ar conferi aceeași distincție ca și contabilului Schreiber (Ordinul «Coroana României» în grad de cavaler)”. Ordinul „Coroana României” a fost creat de Regele Carol I și avea cinci clase. Era reprezentat printr-o cruce albă mărginită cu roșu și panglică albastră cu dungi argintii la margine⁴³.

Surprinzător este faptul că la primirea medaliilor nu este nominalizat cântărețul Ion Teodorescu, care slujea la capelă din anul 1872, de peste 38 de ani.

Între timp, preotul Cicerone Lordăchescu obține diploma de licență în teologie, care este transmisă în copie de către Ministerul Instrucțiunilor și Cultelor către Ministerul Afacerilor Străine cu rugămintea: „Să fie înmănată Sfinției sale, semnând pe ea în prezența consului din Baden-Baden, unde sus-numitul este preot la capela română⁴⁴.”

Alexandru Beldiman, care îndeplinea funcția de ministru plenipo-

tențiar la Berlin (din 18 ianuarie 1896 până la 15 august 1916), confirmă la 6 iunie 1912 primirea diplomei de licență în teologie nr. 4958 din 2 aprilie, de către d-l Cicerone Lordăchescu, preotul capelei Române din Baden-Baden⁴⁵.

Situația materială a unui preot care slujește la capela din Baden-Baden este prezentată de preotul Cicerone Lordăchescu cu totul diferit față de preotul Iulius Scriban, atunci când dorea să-l convingă pe Visarion Puiu să vină în Germania. Poate modul de viață și scumpirea vieții după mai mulți ani din Germania, în perioada anilor 1904-1913, îl determină pe preotul Cicerone Lordăchescu să abordeze acest subiect mult diferit față de precedentul, intervenind la Mitropolia Moldovei cu o solicitare de prelungirea șederii la Baden-Baden.

Scrisoarea este datată 7 decembrie 1912 și are în vedere o complexitate de motive pentru susținerea unor solicitări, care merită a fi cunoscute, dar și pentru a identifica realitățile din perioada respectivă legate de statutul unui preot la capela din Baden-Baden: „Vă rugăm respectuos să ne mai acordați încă un an de ședere aici, mie și părintelui diacon C. Provia, ca să putem termina și examenul de doctorat”.

Următoarea parte a scrisorii pledează pentru necesitatea de a fi susținuți material preoții numiți la capelă cu obligația de a urma și cursuri universitare. Demn de remarcat este faptul că această a doua intervenție este făcută cu multă demnitate și generozitate, pentru că se referă nu la persoana sa, cât la cei care vor veni în viitor la Baden-Baden: „Vă mai rugăm să interveniți Î.P.S. Voastră pe lângă ministrul cultelor să ajute preoții și diaconii ce vor fi trimiși pe viitor aici, conform legii clerului de mir, să fie ajutați și din țară cu ceva, căci cu leafa de aici este prea puțin să poată

Grupul statuar cu Mihai Sturdza și Smaragda Sturdza

cineva îndeplini scopul pentru care este trimis aici, completarea studiilor... Din ce dă capela actualmente este de abia suficient pentru întreținerea existenței materiale. Viața aici este de trei ori mai scumpă ca la noi... Acum îndrăznesc să fac această intervenție, pentru că nu cer pentru mine, ci pentru cei ce vor fi trimiși aici de Î.P.S. Voastră.

Preoții de la capelele și bisericile străine: rusă, engleză, germană, catolică ori protestantă sunt cu totul altfel salarizați decât noi. Preotul de la biserica rusă, de pildă, primește 600 de mărci lunar și este un bătrân, care nu este obligat să facă studii la universitățile de aici. Pe lângă aceasta, toate celelalte biserici au avantajul că au enoriași, de la care preoții primesc la diferite ocazii, pe când aici nu avem niciun enoriaș. Deci, personalul se găsește într-o situație cu totul inferioară. Dacă eu am putut face față lucrurilor, a fost că am avut ceva mijloace proprii”.

În continuarea scrisorii, revine la subiectul care îl preocupă cel mai mult, examenul de doctorat pe care îl analizează în comparație cu alți preoți din alte țări:

„... Eu muncesc și caut să fac tot posibilul

să termin până în ianuarie 1914, deci în timp de 4 ani să fac lucruri pe care alții le fac în 5, 6 ori 7 ani, în afară de pregătirea respectivă din țara lor... Deși puteam să merg la o universitate mai puțin însemnată și căpătam un doctorat, nu am făcut-o pentru că nu aveam curajul să mă sui la o catedră universitară și să învăț pe alții, eu care am nevoie încă de învățat mult și multe pentru mine.

...Din predecesorii noștri care au fost fie aici, fie la Paris, niciunul n-a stat mai puțin de 4 ani. Părintele Scriban a stat patru ani și jumătate, părintele Popescu-Mălăiești⁴⁶ a stat cinci ani în Germania, P.S. Vartolomeu⁴⁷ a stat peste cinci ani numai la capela din Paris.

Din activitatea mea pastorală, am răspândit numele de capelă românească. Am rugat comisia administrativă să dispună să înlocuiască inscripția franțuzească (Chapelle Michel Stourdza) cu denumirea: Rumänische Kapelle Stourdza, scrisă cu litere aurite pe peretele dinspre oraș. Am stăruit pentru mai multe reparații și în timpul din urmă am obținut, de la un creștin care vrea să rămână necunoscut, suma de 2.000 de mărci pentru auritul cupolei, sumă pe care am și înaintat-o președinte-

AȘEZĂMINTE MONAHALE ȘI LĂCAȘE DE CULT

lui comisiunii. Președintele m-a rugat să scriu Prințului Sturdza de la Dieppe, să contribuie cu ceva la aurirea cupolei.

Epitropia are până acum adunate vreo 7.000 de mărci pentru auritul cupolei, dar mai trebuie cel puțin 3-4 mii de mărci.

Vă rog respectuos să binevoiți a ne acorda termenul de un an ca să putem susține examenul de doctorat în filosofie, eu și părintele diacon C. Provian⁴⁸.

Se pare că această cerere a fost aprobată, pentru că scrisoarea de mulțumire pentru acordarea celor patru ani a coincis cu cererea de eliberare din funcția deținută la capelă, începând cu data de 1 octombrie 1913⁴⁹.

Postul de preot la capelă fiind vacant, este solicitat de preotul Gheorghe Brănișteanu, care era licențiat în teologie și frecventase cursurile Facultății de Litere, secția filologie clasică, și care a motivat această cerere cu dorința de a studia limbile clasice, latina și greaca. Cererea a fost aprobată cu începere de la 1 octombrie 1913.

Din informațiile pe care le aflase cu siguranță de la preotul Cicerone Iordăchescu, realizează faptul că salariul prevăzut la capelă este insuficient pentru a întreține o soție și doi copii. Pentru a suplini acest neajuns, a găsit o modalitate de a obține un concediu din funcția pe care o îndeplinea la catedrala metropolitană timp de un an de zile, cu posibilitatea de a fi continuată și în anii următori. Această modalitate de a susține un preot la capela din Baden-Baden a fost aprobată cu condiția ca în fiecare an să prezinte un certificat prin care să dovedească că participă regulat la cursuri la o universitate din apropiere de Baden-Baden⁵⁰.

În perioada respectivă, se pare că numărul enoriașilor a crescut și vizitatorii erau mai numeroși. Așa se explică faptul că preotul Gheorghe Brănișteanu solicită Mitropolitului Moldovei posibilitatea de a deveni duhovnic: „deoarece în această localitate nemaifiind alt preot ortodox, se simte absolut nevoia pentru duhovnicire a creștinilor ortodocși, care frecventează capela⁵¹. Cuvenita diplomă a fost eliberată pe data de 2 martie 1915 și primită de preotul Gh. Brănișteanu în timp util.

Odată început Războiul Mondial, în care Germania a fost unul din cei mai importanți actori, era evident că situația capelei avea să sufere. Mărturii legate de situația administrativă și funcțională a capelei din perioada 2 martie 1915-18 decembrie 1918, nu au putut fi identificate în arhivele mai sus amintite.

Primele vești legate de capelă sunt cuprinse într-un memoriu redactat de preotul Gheorghe Brănișteanu, la solicitarea Mitropoliei

Moldovei, redactat pe 18 decembrie 1918. După relatarea unui scurt istoric al capelei, memoriul aduce anumite informații deosebit de importante: „Fondul bănesc lăsat de fondator pentru întreținerea bisericii și plata personalului era de 350.000 de mărci, depuși la o bancă germană din Berlin. Din acest fond, Consiliul de administrație al capelei a semnat în mai multe rânduri împrumuturi de război german... Acoperișul este din aramă, care a fost aurit. La plecarea mea din Baden-Baden, în 14 decembrie 1917, autoritățile militare luaseră dispoziția de a se sechestra pentru nevoile războiului toate obiectele de aramă și se discuta cu acea ocazie dezvelirea bisericii. Nu pot spune precis dacă, în lipsa mea de acolo, capela a fost, ori nu, dezvelită⁵².

Acest memoriu a fost dirijat de către Mitropolia Moldovei, Primului-ministru, Ion I.C. Brătianu, în speranța că va servi la pacea generală pentru reglementarea situației acestei capele⁵³.

Consiliul de administrație al Fundației „Prințul Mihail Sturdza” s-a adresat Mitropoliei Moldovei printr-o adresă din 2 august 1919, prin care solicita să se renunțe deocamdată la numirea unui preot la capelă, situație evidentă până ce relațiile diplomatice între România și Germania nu vor fi semnate oficial⁵⁴.

Mitropolia Moldovei se dovedește foarte activă în clarificarea acestui deziderat, de a revedea capela funcțională, motiv pentru care pe 18 august 1920 se adresează președintelui Senatului României, printr-o scrisoare unde sunt oferite informații suplimentare: „În timpul războiului, Statul german a dispus închiderea acestei biserici, iar preotul român (posibil să fi fost preotul Gh. Brănișteanu) de acolo a fost luat ostatic și numai după un an de zile i-a dat voie să se întoarcă în țară... Am onoarea de a întreba pe d-l Ministru de Externe, dacă în urma ratificării Tratatului de pace cu Germania, Statul nostru nu este în drept să intervină pentru deschiderea acestei biserici și pentru restituirea fondului din care ea se întreține, și dacă noi nu putem acum să trimitem un preot acolo, ca și mai înainte de război?⁵⁵.

Birocrația oficială din perioada respectivă îl obligă pe șeful Legației Române de la Berlin, C.G. Nano, să intervină pe lângă Ministerul Afacerilor Străine German cu o scrisoare din 15 martie 1921, în care comunică faptul că autoritățile germane au pus sub sechestru fondurile alocate de ctitor și vine cu rugămintea: „Să binevoiți a interveni pe lângă autoritățile abilitate pentru ca această biserică să fie redată cultului și fondurile care îi revin să fie destinate din nou întreținerii sale și a personalului pe care Mitropolia din Iași, de care aparține biserica, ar dori să trimită ca preot⁵⁶.

Răspunsul Ministerului de Externe al Germaniei, după ce s-a informat de la oficialitățile din Baden-Baden, survine relativ repede, pe 30 iulie 1921. Oficialul german nu recunoaște faptul că preotul a fost sechestrat, el afirmă: „Dacă nu s-a slujit în biserica română după 1917, cauza nu este alta decât plecarea, în decembrie 1917, a preotului român, care, până acum, nu s-a întors la Baden-Baden. După încheierea păcii, Consiliul de administrație al fundației l-a rugat pe Mitropolitul de la Iași să renunțe pentru moment la ocuparea postului vacant din Baden, dobânda fondului nemaifiind suficientă, într-un context, dată fiind scumpirea generalizată de la ora actuală și creșterea cheltuielilor necesare pentru asigurarea existenței unui preot. Situația nu s-a schimbat, prin urmare i-ar fi imposibil unui preot să trăiască la Baden-Baden din veniturile disponibile, cu excepția a câtorva luni pe an, în Casa parohială, care din cauza deficitului de locuințe a fost ocupată”⁵⁷.

Mitropolitul Moldovei insistă cu o adresă către Ministerul Afacerilor Străine, prin care solicită în 18 februarie 1922: „Dacă s-ar putea numi un preot la capela română din Baden-Baden și ce salariu i se poate plăti? Dorința noastră ar fi ca cel mai târziu, de la 1 iulie viitor, să se redeschidă capela și să înceapă serviciile religioase”⁵⁸.

Dar problema cu care se confrunta Fundația „Prințului Mihail Sturdza” este comunicată de C.G. Nano pe 1 mai 1922: „Fundația nu este în măsură de a suporta cheltuielile unui preot la capela română, deoarece fondurile sale actuale nu ajung nici pentru întreținerea imobilului, și având în vedere că salariul unui preot s-ar urca cel puțin la 30.000 de mărci anual. Suma alocată în buget pentru preot este de 2.688 de mărci; diferența ar urma să fie plătită de către Mitropolia Moldovei și

Sucevei, în cazul când ar vrea cu tot dinadinsul să aibă un preot la Baden-Baden”⁵⁹.

În aceste condiții, Mitropolia Moldovei solicită o analiză a situației actuale, preotului Cicerone lordăchescu, în scopul de a se găsi soluții care să fie și viabile. Memoriul preotului impresionează printr-o analiză economică de înaltă ținută și este prezentat pe 6 iulie 1922: „Capela română s-a întreținut din procentele unui fond lăsat de ctitorul ei, în sumă de 380.000 de mărci... Venitul procentual al capitalului varia între 14 și 16 mii de mărci pe an. Din acest venit, se întreține: capela, reparațiile, preotul, diaconul, cântărețul, prezbiterul, opt coriști, portarul, grădinarul și toate cheltuielile necesare cultului. Astăzi, acel fond – dacă mai există – nu este suficient nici pentru cheltuielile materiale ale bisericii, datorită deprecierei mărcii germane și scumpetea cunoscută. Pentru ca să-și poată relua capela firul vieții sale de dinainte de război, ar trebui fie s-o ia Statul (n.a.: român) în seama sa, fie să mijlocească a se vinde o parte din frumoasa proprietate de pământ de trei până la patru hectare din jurul capelei... Prin vânzare, s-ar obține un capital suficient pentru întreținerea ei, reducându-se firește personalul la minimum posibil. Locul ce ar fi de vânzare este foarte bun pentru construcție, necesar pentru sanatoriul Frey-Dengler, care ar putea oferi sume însemnate... Dacă s-ar reduce personalul la minimum posibil, adică: un preot, un cântăreț, un portar care să facă și serviciul de paracliser și un grădinar, cheltuielile în bani românești, ar fi:

- Preotul 4.000 lei lunar – 48.000 lei anual;
- Cântărețul 2.000 lei lunar – 24.000 lei anual;
- Portarul 2.000 lei lunar – 24.000 lei anual;
- Grădinarul 2.000 lei lunar – 24.000 lei anual;
- Întreținere și reparații – 15.000 lei anual;
- Total – 135.000 lei anual”⁶⁰.

Acest memoriu a stat la baza unei alte intervenții a Mitropoliei Moldovei la Ministerul Afacerilor Străine, din 5 decembrie 1923, prin care insista pentru vânzarea terenului din jurul capelei, soluție ce urma să fie analizată din punct de vedere juridic dacă poate fi făcută.

Reacția Consiliului de administrație la această propunere a survenit în 27 iunie 1924, printr-o scrisoare din care semnalăm următoarele: „...Propunerea nu mai poate fi luată în considerare, deoarece tot terenul cu numeroase drumuri de plimbare, plantații cu flori, a fost cedat încă de anul trecut orașului Baden-Baden, în schimbul preluării întreținerii și a obligației de a nu ridica construcții pe el... Stațiunea balneară este interesată de întreținerea capelei, ca monument demn de a fi vizitat. Consiliul local refuză acordarea unui ajutor suplimentar fundației, dar este gata, sub rezerva acordului Comitetului cetățenilor, să preia capela și casa parohială în posesia orașului, cu obligația de a le întreține cum se cuvine; reluarea serviciului divin în capelă, ceea ce ar avea drept urmare dizolvarea fundației”⁶¹.

Găsirea unei soluții privind capela a fost discutată și în Consiliul de Miniștri în data de 20 decembrie 1924, dar rezoluția a fost următoarea: „Statul nu poate interveni, fiind vorba de o fundație familială”⁶².

Întâmplarea face ca un preot român basarabean, Mihail Ștefărtă, aflat în serviciul organizației Bisericii ruse din Paris, avea sarcina din partea Mitropoliei ruse din capitala Franței să facă din când în când servicii religioase la biserica rusă din Baden-Baden, care este în vecinătatea capelei Sturdza. Această relatare a Mitropolitului Moldovei a fost comunicată Ministerului Afacerilor Străine în data de 29 ianuarie 1927, pe care o motivează cu următoarea explicație: „Preotul Ștefărtă prezentân-

AȘEZĂMINTE MONAHALE ȘI LĂCAȘE DE CULT

du-se nouă cu ocazia trecerii sale prin Iași, din Basarabia la Paris, ne-a comunicat că a fost rugat de Consiliul administrativ al bisericii Sturdza să slujească la această capelă în limba română. Cu acest prilej, preotul basarabean a mărturisit și faptul că i-a fost promis că poate să locuiască în presbiteriu dacă oficiază cel puțin de 2 ori pe lună la capelă. Consiliul fundației a revenit, solicitând în continuare 800 de mărci pe an chirie".

În aceste condiții preotul basarabean a fost în imposibilitatea de a primi această sarcină, datorită și cheltuielilor necesare de a se deplasa de la Paris la Baden, spre a oficia la biserica română⁶³.

O analiză rezumativă la situația capelei este făcută la 10 mai 1927 de către Ministerul de Externe German, ca răspuns la solicitarea legății noastre de la Berlin: „...În prezent, numai casa parohială aduce un venit. Primul etaj este închiriat portarului Artmann pentru 500 de mărci anual, iar al doilea etaj inspectorului revizor Himmelhan, pentru 800 de mărci anual... În aceste condiții, nu este posibil, în viitorul apropiat, reluarea serviciului divin în mod regulat în Capela Sturdza, decât dacă membrii Familiei Sturdza sau alte persoane interesate acceptă să acorde o contribuție suficientă pentru plata unui preot român... Pentru preotul Ștefârță, basarabean care locuiește la Paris și vorbește limba română și greacă, ar fi nevoie de o donație de aproximativ 2.500 de mărci pentru a remunera preotul, ca să slujească la Capela Sturdza”⁶⁴.

Situația dificilă în care se găsea Capela Sturdza îl determină pe Mitropolitul Moldovei și Sucevei să se adreseze printr-o scrisoare, din 15 iunie 1927, urmașilor familiei Mihail Sturdza: prințul Mihail Sturdza, Grigore M. Sturdza și colonelul D. Sturdza, să ia, în calitatea lor de moștenitori, cuvenitele măsuri pentru salvarea capelei și punerea ei în funcție⁶⁵.

Răspunsul nu a întârziat, dar fiind profund nemulțumit, Mitropolitul se adresează Ministerului Afacerilor Străine cu o scrisoare, din 9 august 1927, în care relatează pe scurt răspunsul scrisorii, dar face și anumite sugestii de rezolvare: „Cu surprindere am căpătat un răspuns alăturat... Răspunsul îl considerăm nechibzuit, iar forma de adresare către Noi, nepoliticoasă, căci d-l M.D. Sturdza, prin însărcinatul casei sale, dovedește că poartă o totală lipsă de considerațiune față de scaunul vechii Mitropolii a Țării Moldovenești, unde străbunul său, de la care a moștenit mari averi, a fost odată pe tronul acestei provincii românești... Cred că interesele superioare ale țării noastre cer ca această chestie să fie rezolvată în așa fel fără a lăsa străinilor impresia că noi români nu ne interesăm de așezămintele noastre românești din străinătate, fie chiar particulare, cum este cazul de față”⁶⁶.

Răspunsul familiei Sturdza, semnat de administratorul general I. Gheorghiuță, la care se referă Mitropolitul, venea cu o soluție: „...Suntem de părere ca orașul Baden-Baden să preia capela, cu obligațiunea de a o întreține, iar Statul Român să îngrijească de funcționarea slujitorului cultului greco-oriental la această capelă”⁶⁷.

După patru ani, situația acestei capele nu se schimbă și Mitropolitul Moldovei intervine din nou, de data asta printr-o scrisoare adresată Consiliului de Miniștri și Ministerului de Externe, din 6 martie 1931. Referatul cu situația capelei Sturdza, solicitat de patriarhul Miron Cristea, pentru a fi expediat Consiliului de Miniștri, a fost redactat de un consilier preot C.Gr. Vuiescu. Referatul amintește pe scurt de istoria acestei capele și precizează toate demersurile întreprinse pentru a soluționa această situație dificilă a capelei. Referatul este bine structurat pe 15 capitole. De reținut din acest referat două interesante informații:

1. Sunt prezentate rudele și urmașii fam. Sturdza cu adresele lor:
 - Prințul Mihail Sturdza - Str. Carol nr. 19 din Iași;
 - Colonelul D. Grigore Sturdza - Cdt. Bateriei Antiaeriene, București;
 - Constantin Grigore Sturdza - Cristești, jud. Baia;
 - Mihail Grigore Sturdza - Boureni, jud. Baia.

2. Referitor la preotul rus-basarabean refugiat, referatul face următoare precizare: „El este preot al coloniei ruse din Paris și în același timp preot la biserica rusă din Baden-Baden. El locuia iarna la Paris, iar vara la Baden-Baden. Acest preot a cerut în 1927, printr-o scrisoare către Mitropolitul Primat, să îl numească preot (paroh) la Capela din Baden-Baden. El declara prin acea petiție că locuiește la Baden încă din 1921. Probabil că în timpul din urmă, a determinat Consiliul de administrație al fundației să locuiască în imobilele capelei”⁶⁸.

În concluzie, referatul face anumite propuneri: „Primăria din Baden-Baden, având interesul de bună întreținere edilitară a orașului, e dispusă de a lua în sarcina sa întreținerea capelei și a prezbiteriului, așa precum a luat până în prezent și întreținerea parcului... În ceea ce privește personalul slujitor și în special preotul, până ce se va putea prevedea în bugetul Statului o sumă pentru acesta, s-ar putea găsi preoți care să fie detașați pe timp limitat, spre a face un stadiu la Baden-Baden, în scop cultural. Ei ar primi pentru aceasta salariul lor ca preoți în țară, și li se va putea da o completare, eventual pentru drum, din fondul cultural al eparhiei”⁶⁹.

Pe 17 octombrie 1940, Mitropolia Moldovei recunoaște, în mod provizoriu, ca slujitor la capelă pe călugărul rus de origine basarabeană Ștefârță, care cu toate intervențiile Mitropoliei către administrația germană a fun-

dației, de a lăsa postul în seama unui preot delegat de către Mitropolitul Moldovei, nu a voit să plece de acolo⁷⁰. În aceste condiții, Mitropolia Moldovei solicită ministerului Cultelor și Artelor: „Să dispuneți afectarea unei sume în bugetul Statului, așa cum este prevăzut pentru Capela Română din Paris, în scopul întreținerii personalului slujitor, ținându-se seama de cerințele de trai din Germania. La vremea convenită, Noi vă vom recomanda personalul cleric necesar, luând în considerare misiunea ce o are de îndeplinire atât ca pregătire pe tărâm intelectual, cât și național⁷¹”.

Consulatul General Regal al României din Germania, prin reprezentantul său Dragoș Cotlarciuc, redactează un raport pe 20 ianuarie 1941, după ce se informează la fața locului: „În Baden-Baden există o singură româncă, căsătorită cu un german. Mai sunt vreo 30 de ortodocși, în majoritate ruși refugiați. Marchizul de Baden, căsătorit cu o principesă greacă (care se pare că ar fi vară primară cu M.S. Regina mamă Elena) și a cărei cununie a fost celebrată în Capela Sturdza, îl susține pe actualul paroh, preotul Ștefăruță, de care a fost cununat. Capela este foarte bine îngrijită, nu are însă încălzire, din care cauză nu se pot ține acum serviciile religioase. Ele se țin din două în două duminici.

Casa parohială este în stare bună, foarte curat ținută, însă fără orice confort modern. Mobila aparține parohului și este un cadou al Marchizului de Baden. Stând de vorbă cu preotul Ștefăruță, acesta mi-a istorisit că a fost numit de către Mitropolitul Pimen la Capela din Baden-Baden, fără leafă. După moartea mitropolitului Pimen, fusese trimis la Baden-Baden arhimandritul Bonteanu, care însă nu ar fi fost acceptat de eforie. De atunci, situația a rămas neclarificată până azi. Preotul Ștefăruță, care este cetățean român originar din Basarabia și a cărui familie se află astăzi refugiată în România, vorbește bine românește și mi-a făcut impresie

bună. Precizez că am sosit neașteptat, ca un simplu vizitator și mi-am declinat calitatea abia la sfârșitul convorbirii. În localitate se află și o biserică rusească, care nu are preot și unde preotul Ștefăruță celebrează din două în două duminici serviciul religios în limba rusă. La capelă, susține Sfinția Sa, îl celebrează în limba română, așa cum cere și testamentul Prințului Sturdza, dar neavând cântăreț român, trebuie să recurgă la serviciile cântăreților de la biserică rusească; numai când marchizul cu soția sa asistă la serviciu, atunci, din deferență, îl ținem în limba grecească⁷².

Situația capelei nu suferă nicio schimbare mult timp. O informație interesantă ne parvine prin adresa Mitropolitului Moldovei și Sucevei adresată Ministerului Cultelor și Artelor din 8 iulie 1944, privind detașarea preotului Visarion Puiu la capelă începând cu 1 august 1944. Se face și precizarea că preotul Visarion Puiu a fost până atunci preot ajutor la Biserica din Berlin și îndrumător cultural și religios pentru lucrătorii și ucenicii români din Germania⁷³.

Ultima informație din acest volum de documente este legat de decesul preotului Ștefăruță, care este relatat de preotul Ștefan Alexe: „Preotul Mihail Ștefăruță a încetat din viață, în vârstă de 96 de ani, în orașul Baden-Baden, la 29 august 1979, ora 9 dimineața, după o suferință de câteva zile. Întrucât preotul M. Ștefăruță era parohul parohiei ortodoxe ruse din Baden-Baden din anul 1921, de înmormântare s-a îngrijit Î.P.S. Arhiepiscop Irineu din Viena.

Au fost de față numeroși credincioși ruși și români, ortodocși și de alte confesiuni, prințul Eugen de Baden cu soția, primarul general al orașului și alte oficialități. Slujba s-a săvârșit în limba română și rusă⁷⁴.

Istoria capelei se oprește aici, din motive de documentare, la nivelul anului 1979. Aceasta nu înseamnă că istoria capelei Mihail Sturdza nu a evoluat pozitiv, pentru că în pre-

zent sunt informații care scot în evidență reabilitarea și o activitate religioasă și culturală deosebit de activă.

ROMANIAN CHAPEL FROM BADEN - BADEN

The article presents information regarding the construction and the priests that served in the Romanian chapel from Baden-Baden, Germany.

Keywords: Mihail Sturdza, chapel, Baden-Baden, 1863-1866, Moldova Metropolitan Church

NOTE

1 Preotul dr. V. Pocitan a publicat mai multe lucrări, printre care și „Capela românească din Lipsca”, 1927.

2 Preot dr. Vasile Pocitan, „Capela românească din Baden-Baden”, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1928, p. 19.

3 Capela românească de la Lipsca (Leipzig) a fost înființată de negustorii români care activau în această zonă din Germania. Capela a fost sfințită la 7 septembrie 1858 cu hramul Sf. Gheorghe și a funcționat efectiv în perioada anilor 1861-1881, când, din lipsa fondurilor, a fost desființată.

4 În subsolul lucrării, încă de la început se face o remarcă îndreptățită legată de noțiunea de capelă: „Nu înțeleg de ce atât bisericilor noastre din Paris, cât și celor din Baden-Baden, li se zice **capelle**. În limba străină, capelă înseamnă bisericuță, paraclis, iar pe românește capelă înseamnă pălărie. Deci mai bine: biserica românească din Baden-Baden”.

5 Preot V. Pocitan, *op. cit.*, p. 3.

6 *Ibidem*, p. 4.

7 *Ibidem*.

8 Mihai Dim. Sturdza, „*Omajiu la 80 de ani*”, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași: Sorin Iftimi, „*Portretele domnitorului Mihail Sturdza*”, p. 145. Pictorul Perignon a fost medaliat în 1844 la Salonul de Pictură de la Paris.

9 *Ibidem*, pp. 146-147.

10 Preot Dr. V. Pocitan, *op. cit.*, p. 5.

11 Ioana Beldiman, „*Sculpturi franceze*”, Editura Simetria, 2005, p. 107.

12 *Ibidem*, p. 109.

13 Preot Dr. V. Pocitan, *op. cit.*, p. 7.

14 Dorin-Demostene Iancu, „*Capela Ortodoxă Română «M. Sturdza» de la Baden-Baden în lumina unor noi documente*”, Editura Doxologia, 2013, p. 10.

15 *Ibidem*, p. 8.

16 *Ibidem*, p. 9.

17 *Ibidem*, p. 11.

18 *Ibidem*, pp. 13-19.

19 Dorin-Demostene Iancu, „*Capela Ortodoxă Română M. Sturdza de la Baden-Baden*”, Editura Doxologia, 2013, crisoarea din 17 octombrie 1901, p. 21.

20 *Ibidem*, Scrisoarea din 15 iulie 1904, p. 24.

21 Neofit Scriban, preot, director al Școlii Trei Ierarhi și profesor la seminarul din Iași. Filaret Scriban, preot, profesor la Academia Mihăileană și autorul „Istoriei Bisericii Române”. Romulus Scriban, profesor de istorie și economie la Școala Comercială din Galați, tatăl lui Iuliu Scriban și August Scriban, autorul „Dicționarului Limbii Române” din 1939.

22 Dorin-Demostene Iancu, *op. cit.*, p. 26.

23 *Ibidem*, p. 28.

24 Visarion Puiu a fost episcop de Argeș (1921-1923), episcop de Hotin cu sediul la Bălți (1923-1935), mitropolit al Bucovinei (1935-1940), mitropolit al Transnistriei (1942-1943) și cărmuitor al Eparhiei românilor din străinătate (1945-1958).

25 Dorin-Demostene Iancu, *op. cit.*, p. 30.

26 *Ibidem*, p. 38.

27 *Ibidem*, pp. 42, 43, 46.

28 *Ibidem*, pp. 48-49.

29 *Ibidem*, p. 52.

30 *Ibidem*, p. 53.

31 *Ibidem*, p. 54.

32 *Ibidem*, p. 56.

33 *Ibidem*, p. 57.

34 *Ibidem*, p. 61.

35 *Ibidem*, p. 62.

36 *Ibidem*.

37 *Ibidem*, p. 65.

38 *Ibidem*, p. 66.

39 *Ibidem*, p. 67.

40 *Ibidem*, p. 68.

41 *Ibidem*, p. 70.

42 *Ibidem*, p. 72.

43 *Ibidem*, p. 74.

44 *Ibidem*, p. 75.

45 *Ibidem*, p. 76.

46 Ioan Popescu-Mălăiești (1874-1953), care a fost hirotonit diacon la Capela Română din Baden-Baden, a obținut doctoratul în litere și filosofie la Universitatea din Strasbourg în anul 1903. Profesor la Facultatea de Teologie din București (1907-1939).

47 Vartolomeu Stănescu a slujit ca ierodiacon la Capela Română din Paris în perioada iulie 1905-noiembrie 1909 Chapelle Michel Stourdza.

48 Dorin-Demostene Iancu, *op. cit.*, pp. 77-80.

49 *Ibidem*, p. 81.

50 *Ibidem*, pp. 82-84.

51 *Ibidem*, p. 87.

52 *Ibidem*, pp. 88-89.

53 *Ibidem*, p. 90.

54 *Ibidem*, pp. 91-92.

55 *Ibidem*, p. 94.

56 *Ibidem*, p. 96.

57 *Ibidem*, p. 98.

58 *Ibidem*, p. 100.

59 *Ibidem*, p. 102.

60 *Ibidem*, pp. 106-107.

61 *Ibidem*, p. 117.

62 *Ibidem*, p. 123.

63 *Ibidem*, p. 127.

64 *Ibidem*, pp. 138-139.

65 *Ibidem*, p. 141.

66 *Ibidem*, p. 142.

67 *Ibidem*, p. 143.

68 *Ibidem*, p. 148.

69 *Ibidem*, p. 149.

70 *Ibidem*, p. 157.

71 *Ibidem*, p. 158.

72 *Ibidem*, p. 161.

73 *Ibidem*, p. 163.

74 *Ibidem*, p. 162.